

Szombathely és Kőszeg környéke faunisztikai feltárásának története (a kezdetektől 1950-ig)

VIG KÁROLY

Savaria Múzeum, H-9701 Szombathely, Kisfaludy S. u.

Bevezetés

1898-ban, tehát pontosan egy évszázaddal ezelőtt jelent meg BOROVSKY SAMU szerkesztésében a „Magyarország vármegyéi és városai” sorozat Vas vármegyét bemutató kötet (BOROVSKY 1898). A maga nemében páratlanul sikeres monográfiában a megye növényvilágát tárgyaló fejezetet BORBÁS VINCE, az állatvilágot taglaló, lényegesen rövidebb részt JABLONOWSKY JÓZSEF írta.

BORBÁS VINCE tollából már tíz évvel korábban napvilágot látott a terület növényvilágát bemutató mű, a „Vasvármegye növényföldrajza és flórája” (BORBÁS 1887-1888). Az elődök, kortársak által publikált adatok, valamint a szerző terepismerete biztos alapot jelentettek munkája elkészítéséhez.

Mennyivel szerényebb anyagból meríthetett JABLONOWSKY JÓZSEF (JABLONOWSKY 1898)! Bevezetőjében azonnal szabadkozással kezdi, miért fest hiányos képet a megye állatvilágáról. Így írt: „...Néhány szórványos adaton kívül alig tudjuk, hogy Vasvármegyében mi él. ... S így, midőn Vasvármegye állatvilágának képét akarom adni, eleve is ki kell jelentenem, hogy e kép hiányos. Magam Vasvármegye vidékét jól ismerem; egyes vidékein magam is gyűjtöttem s így ismerem annak gazdag állatvilágát is.” Való igaz! Kisebb dolgozatok ugyan megjelentek a megye állatvilágáról, számuk alig éri el az ötöt, de hol van ez attól az ismeretbőségtől, amit az elmúlt évszázadok során a botanikusok halmoztak fel a megye flórájáról.

Bár az Alpokalja a faunisztikai feltárások szempontjából sokáig az ország mostohán kezelt része maradt, jelen századunkban egy-egy kutató munkásságához kapcsolódó faunisztikai kutatások jelentős eredményeket hoztak.

Egy kisebb összefoglaló dolgozaton kívül (VIG 1997) azonban mind ez ideig senki sem foglalkozott a faunisztikai kutatások történetével. Jelen munkájában a szerző Szombathely és Kőszeg környéke, elsősorban a Kőszegi-hegység állattani feltárásának történetéhez szolgáltat adatokat.

A kezdetek

Kőszeg újkori tudományos életében a CHERNEL család férfi tagjai játszottak meghatározó szerepet. Annak ellenére, hogy CHERNEL KÁLMÁN és fia, CHERNEL ISTVÁN tudományos tevékenysége messze túlmutatott a megye határain, szűkebb lakóhelyük, Kőszeg élővi-

lágának megismerésében vállalták a legjelentősebb szerepet. Ha a család múltjában búvárkodunk, már a régebbi krónikákban is számos jelét találhatjuk a természet szépségei iránti fogékonyságnak. CHERNEL FERENC (1778–1864), aki 1858-ban került ülnöknek a kőszegi táblához, hivatalos teendői mellett mint kiváló juhtenyésztő szerzett magának nevet. Szabadidejében a madarászatnak hódolt. A kertjében épített madárrepedében számos madarat tartott és gondozott.

CHERNEL KÁLMÁN (1822–1891) történészként jeleskedett, de érdeklődött a természet-tudományok, különösen a madármegfigyelés iránt. *„Kőszeg szabad királyi város jelene és múltja”* című könyvében (CHERNEL 1877) a város állatvilágáról így ír: *„A növények mennyiségéhez arányosítva az állatok száma csekélyebb ugyan, mintsem hogy ezek létük, vagy hiányuk által a vidéken szembeszökő föltűnést, vagy jelentékeny hézagot okozhatnának; minthogy azonban..., egyes vidékek jellemzésére segéd eszközül szolgálnak, mellőzhetetlennek tartom, Kőszeg s vidéke állatvilágát rendszeres sorozatban bemutatni; úgy a mint 36 évi szorgalmas megfigyelések folytán e részben magamnak tapasztalást szereztem.”* CHERNEL KÁLMÁN listája azonban sokkal több egyszerű felsorolásnál, mert a fajok nagyobbik részéhez gyakoriságuk, elterjedtségük kapcsán részletes megjegyzéseket is fűzött. Természetesen a madarakat magába foglaló rész a legterjedelmesebb. A szerző figyelme azonban csak a gerinces állatokra terjedt ki, az alacsonyabb rendű állati szervezetek felsorolásától eltekintett: *„...Messze vezetne célunktól, ha a rovarok (Insecta), pankányok (Arachnidae)¹, férgek (Vermes) osztályainak nemeit, fajait részletesen akarnók felsorolni, elég legyen annyit fölemlíteni: hogy közép Európa lapály- és dombvidékein előforduló pókok, férgek nagyobb része, különösen a rovarok osztályából a Coleopterák (Téhelyröpük), Hymenopterák (Hártya röpük), Orthopterák (Egyenes röpük), Hemipterák (Fél röpük), Neuropterák (Reczés röpük), Lepidopterák (Pikkely röpük), Dipterák (Két röpük) rendjéből kisebb nagyobb családokban egyes, vagy többes rajokban és fajokban határának, úgy vidékének téreinek, létezésük feltétele szerint honosak.”* Az állatvilágot bemutató fejezet végén Kőszeg környékén tenyésztett, illetve ipari szempontból jelentőséggel bíró állatfajok ismertetése található. A teljesség kedvéért meg kell jegyezni, hogy a Kőszeg környékének növényeit bemutató fejezet sokkal részletesebb, mint az állatokkal foglalkozó. Betudható ez annak a ténynek, hogy a könyv megírásának időpontjára már megjelent FREH ALFONZ *„Kőszeg viránya”* című munkája (FREH 1876), amelyet CHERNEL KÁLMÁN teljes egészében átvett. FREH ALFONZ tollából az állatvilágot, így a rovarokat, pókszabásúakat is részletesen tárgyaló munka azonban csak 1878-ban, a könyv megjelenése után látott napvilágot (FREH 1878).

CHERNEL ISTVÁN² (1865–1922) a magyar ornitológia Európa-hírű, kiemelkedő munkásságú alakja (1. ábra). Már 12 éves korában, 1877-ben megkezdte naplójának írását, amelyben madártani megfigyeléseit rögzítette. Sopronban végezte középiskolai tanulmányait, ahol tanára az ornitológus-dipterológus FÁSZL ISTVÁN volt. 1899-ben jelent meg fő műve, a *„Magyarország madarai, különös tekintettel gazdasági jelentőségükre I-II.”*, amely az első tudományos, magyar szerző tollából megjelent madártani munka (CHERNEL 1899).

¹ Pókszabásúak (Arachnoidea).

² Életrajzát, teljes irodalmi munkásságának bibliográfiáját részletesen közli VÉRTESINÉ (1981).

Az anyaggyűjtés során országszerte tanulmányozta az élő madárvilágot, végigböngészte a magyarországi madártani irodalmat, a kül- és belföldi gyűjtemények mellett átnézte a Vas megyei ornitológusok kollekcióit is, így HUSZTHY ÖDÖN kb. 1000 példányból álló lékai, ALMÁSY GYÖRGY 1400 példányt számláló borostyánkői, saját 1500 példányt kitevő gyűjteményét, valamint MOLNÁR LAJOS molnaszecsődi körjegyző madáranyagát. 1902-ben megalakította az Országos Állatvédő Egyesület Kőszegi Fiókegyesületét, amelynek fő feladata a gyakorlati madárvédelem volt (KUKULJEVIC 1906). Az amerikai „Day Birds” mintájára megszervezte a „Madarak és Fák Napját” Kőszegen, amely ünnepség ápolása azóta is nemes hagyományként él Vas megyében.

1. ábra. Az ifjú CHERNEL ISTVÁN (1865–1922), a századforduló európai hírnő ornitológusa. A madárvonulások tanulmányozása kapcsán levont következtetései messze túlmutattak kora születő természetvédelmi gondolkodásmódján.

Figure 1. István Chernel the young ornithologist

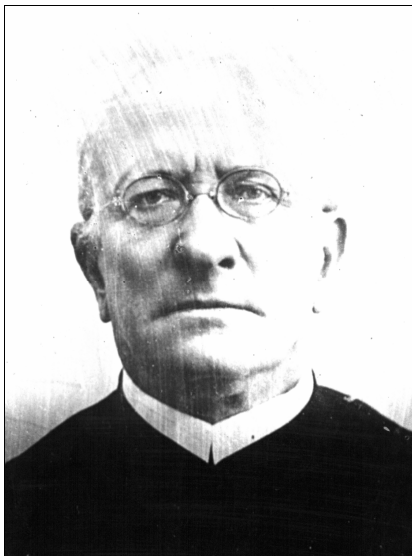
Ennek a gondolatnak a jegyében születtek madárvédelmi írásai is, például „Az okszerű madárvédelem eszközeiről” (CHERNEL 1908), vagy a MÁDAY IZIDORRAL közösen készített, „Madárvédelmi törekvések Magyarországon” (MÁDAY és CHERNEL 1911) című tanulmány. Létrehozta a Vasvármegyei Múzeum Természettudományi Osztályát, amelynek 1908-tól 1912-ig első öre lett. Ezen idő alatt alakította ki a múzeum Vas vármegye madárvilágát bemutató kiállítását. A 200 példányból álló, többségében saját ajándékát képező gyűjteményt 17 nagyméretű tárlóban mutatta be, élőhelyeik, illetve káros vagy hasznos mivoltuk alapján csoportosítva (CSABA 1963, 1964).

CHERNEL KÁLMÁN jóakarátát élvezte kőszegi tartózkodása alatt az ifjú HERMAN OTTÓ, aki fotográfusként dolgozott a városban. A madarakért rajongó idős magyar úr meglátta benne a kimagasló tehetséget, s HERMAN OTTÓ az ő ajánlólevelével utazhatott Kolozsvárra, BRASSAI SÁMUEL, az Erdélyi Múzeum múzeumőre által meghirdetett preparátori állás betöltésére (LAMBRECHT 1933).

CHERNEL ISTVÁN és HERMAN OTTÓ munkássága, elsősorban a madárvonulás beható tanulmányozása nyomán, 1891-ben a Budapesten tartott II. Madártani Világkongresszuson fogalmazódott meg a madár- és természetvédelem országhatárokon átnyúló szükségessége. A világon első ízben hangzott el, hogy egyes természeti jelenségek kontinensnyi méretekben nyilvánulnak meg, és a látszólag helyi történések sok esetben másutt éreztetik hatásukat. A felismerésben már benne rejlett – mai szóhasználattal élve – a globalitás megfogalmazása. E

forradalmian új gondolat drámai tartalmát csak napjainkban ismertük föl (NICHOLSON 1987, HATCHER 1996).

A múlt század második felében tevékenykedett Kőszegen FREH ALFONZ³ (1832–1918) mint gimnáziumi tanár (2. ábra). Elsősorban botanikai munkássága kiemelkedő: két jelentős flóraműve jelent meg, amelyek részletes előfordulási adatokat is tartalmaznak (FREH 1876, 1883). Emellett két herbáriuma is ránk maradt („*Herbarium Florae Ginsiensis*” és a „*Herbarium Gymnasii Ginsiensis*”). Felbuzdulva a „*Kőszeg viránya*” című munkájának sikerén (FREH 1876), a gimnázium természet-tudományi szertára állattani gyűjteményeinek leltárát is megjelentette az intézmény 1878-as évkönyvében (FREH 1878). Ezt a munkát tekinthetjük a Kőszeg környékén gyűjtött állatok első, hiteles felsorolásának. Kijelenthető ez annak ellenére, hogy egyes rovarfajok téves lelőhelyezés folytán kerültek a listába.

2. ábra. FREH ALFONZ (1832–1918) botanikus, Benedek-rendi tanár, aki a Kőszegi-hegység állat- és növényvilágáról elsőként közölt tudományos igényességű adatokat.

Figure 2. Freh (1832-1918), botanist, priest of the Benedict order

A felsorolás ugyanis tartalmazza a P. GREDLER VINCZE MÁRIA által Tirolban gyűjtött fajokat is, amelyek közül egyeseket utólagosan Kőszeg lelőhellyel jelöltek meg. 1893-ban FREH ALFONZ egy kéziratos leltárt is készített a gyűjteményről (idézi CSIKI 1941a), ennek hollétét azonban nem sikerült kideríteni.

³ FREH ALFONZ Kőszegen született 1832. augusztus 11-én. Gyermek és ifjúkorát is szülővárosában töltötte. 1850-ben lépett a bencés rendbe. Már ekkor megkezdte a növénygyűjtést, hiszen későbbi nagy herbáriumának egyes példányait Pannónhalmáról hozta magával. 1857-ben, áldozópappá szentelése után került vissza Kőszegre, s itt is maradt haláláig. Szülőföldje élővilágának kutatása mellett több távolabbi utazást is tett, bejárta a Magas-Tátrát. Vas megye flóráját kutatva élénk szakmai kapcsolatot tartott fenn korábbi tanítványaival, PIERS VILMOSSAL és WAISBECKER ANTALLAL, valamint a területen vizsgálódó BORBÁS VINCÉVEL. BORBÁS két fajt is elnevezett FREH tiszteletére, azonban mindkettő szinonimnak bizonyult. Nyolcvanhat éves korában, 1918. július 4-én végelgyengülésben halt meg Kőszegen (NÉMETH 1933). Egykori tanítványa, CHERNEL ISTVÁN naplójában így emlékezik meg haláláról: „Kedves régi tanárom húnyt el benne, akitől először kaptam ösztökélést a természetrajzra s kivált a botanikára. Ő volt az, aki először gyűjtötte össze vidékünk növényeit, s adta ki azok jegyzékét, majd szép rovargyűjteményt is szerzett a gimnázium részére. Hálás kegyelettel őrzöm meg jó tanárom emlékét.” A Kőszeg és vidéke című helyi újság 1918. július 7-i számában maga CHERNEL ISTVÁN búcsúztatta: „Herbáriumod növényei elfonnyadnak, megszáradnak; de azok a babérlevelek, amiket mint ember és tanár gyűjtöttél magadnak, zöldülni fognak és nem asznak el sohasem!”

1880-ban jelent meg KUNCZ ADOLF⁴ Szombathely monográfiája, melynek hatodik fejezete „A városi terület Faunája és Flórája” címet viseli (KUNCZ 1880). Annak ellenére, hogy a felsorolás a címben foglaltak alapján Szombathely területére vonatkozik, a lelőhelyek kétes volta miatt a fajlista csak fenntartással kezelhető. Hasonló mondható el CSIGAHÁZY ERNŐ 1898-ban kiadott leltáráról is (CSIGAHÁZY 1898), amelyben a szerző a szombathelyi premontrei rendi gimnázium természetrajzi szertárának gyűjteményeit vette lajstromba. A gimnázium jelentéseiben 1865-től találunk részletesebb adatokat a szertár gyarapodásáról, így például 1866-ban egy bogárgyűjtemény lett a szertár tulajdona, az 1872–73. tanévben pedig kitömött emlősökön, madarakon kívül 145 tojással és „egy nagy rovargyűjteménnyel” gazdagodtak. 1873–74-ben XANTUS JÁNOS utazó, a Nemzeti Múzeum öre 40 darab madárbőrt ajándékozott az intézetnek.

Úgy tudjuk, hogy AMBRÓZY-MIGAZZI ISTVÁN rovar- és növénygyűjteménye is a gimnázium természetrajzi szertárába került. Életrajzában, munkássága legfontosabb alkotásainak leírásában AMBRÓZY LAJOS így írt (AMBRÓZY 1933): „Már gyermekkorában lepkéket, bogarakat gyűjt, s olyan herbárium gyűjtésébe fog, amelyben szorgalommal halmozza fel éveken át Tana, Gyöngyösapáti, Vörösvár és Somogytarnóca növényeit.” Sajnálatosan a szertárban őrzött preparátumok, gyűjtemények nagy része „elkallódott”, megsemmisült. Néhány ritka kivételtől eltekintve, utólagosan már ellenőrizhetetlen, hogy az egyes gyűjtemények honnan, milyen lelőhelyekről kerültek a gimnázium szertárába, így CSIGAHÁZY ERNŐ leltára tudománytörténeti érdekessége mellett faunisztikai szempontból nem jelentős.

A már említett, BOROVSKY SAMU által szerkesztett „Vas vármegye” monográfia számára az állattani fejezetet JABLONOWSKY JÓZSEF írta (JABLONOWSKY 1898). JABLONOWSKY saját ismeretei mellett felhasználta KUNCZ ADOLF említett munkájának adatait és CHERNEL KÁLMÁN szóbeli közléseit. A kimerítően gazdag madártani részt már az ifjú CHERNEL ISTVÁN írta (CHERNEL 1898). JABLONOWSKY JÓZSEF csak a pókokat és a mezőgazdaságban kártevőként számon tartott rovarokat gyűjtötte saját maga a megyében.

A századforduló magyar zoológusgenerációja HORVÁTH GÉZA, a Királyi Magyar Természettudományi Társulat Állattani Szakosztályának 1893. február 9-i ülésén elhangzott felhívásának eleget téve három kötetben összefoglalta addigi ismereteinket a Magyar Birodalom állatvilágáról. Átlapozva a „Magyar Birodalom Állatvilága” című monográfia egyes állatcsoportokról írt fejezeteit, végigböngészve az elterjedési adatokat, világosan kitűnik, hogy Szombathely és Köszeg környékéről viszonylag kevés adat található a könyvben. Ez két okra is visszavezethető: viszonylag kevesen gyűjtöttek a térségben, vagy ha végeztek is gyűjtéseket, eredményeiket nem publikálták. A másik ok, ami egyes esetekben biztosan állítható is, hogy a „Fauna Regni Hungariae” szerkesztőihez nem jutottak el az Alpokalja állatvilágáról korábban megjelent publikációk. Sajnos ez történt FREH ALFONZ írásával is.

VISNYA ALADÁR munkássága és a Köszegi-hegység faunisztikai feltárása

⁴ KUNCZ ADOLF 1841. december 18-án született a Vas megyei Sálón. Tanulmányait Keszthelyen kezdte, majd Szombathelyen a premontrei főgimnáziumban folytatta. 1863-tól premontrei tanár Szombathelyen, 1875-től 1884-ig ő a gimnázium igazgatója. Diákjával, a későbbi csillagász GOTHARD JENŐVEL 1880-ban végzett Foucault-inga-kísérlete és telefonkísérletei nemzetközileg is jelentősek. Számos közéleti tisztséget is viselt. Keszthelyen halt meg 1905. szeptember 12-én. Írásainak bibliográfiáját BODA LÁSZLÓNÉ publikálta (BODA 1988).

A Kőszegi-hegység állat- és növényvilágának megismerésében fordulópontot jelentett VISNYA ALADÁR munkássága⁵ (3. ábra). Szerteágazó, sokrétű tevékenysége mellett 1932-től ő látta el a Kőszegen akkor létesült Helytörténeti és Szülőföld-ismereti Múzeum vezetését. 1933-ban látogatott Kőszegre HORVÁTH GÉZA. VISNYA ALADÁRRAL közösen végeztek rovarfajgyűjtéseket Kőszeg környékén. A kettejük által gyűjtött, illetve a későbbiek során HORVÁTH GÉZA által küldött példányok vetették meg a kőszegi múzeum rovargyűjteményének alapjait.

3. ábra. VISNYA ALADÁR (1878–1959), Vas megye utolsó polihisztor természettudósa, Kőszeg Város Helytörténeti és Szülőföld-ismereti Múzeumának alapítója. A Pázmány Péter Tudományegyetem Állatrendszertani Intézete és a Természettudományi Múzeum munkatársainak bevonásával megszervezte a Kőszegi-hegység természetrajzi kutatását.

Figure 3. Aladár Visnya, last polihistor of district Vas, founder of the Kőszeg Museum

HORVÁTH GÉZA révén ismerkedett meg VISNYA ALADÁR DUDICH ENDRÉVEL, a Pázmány Péter Tudományegyetem Állatrendszertani Intézete akkori igazgatójával. A Kőszegi-hegység részletes faunisztikai feldolgozása érdekében 1936-ban az Országos Természetrajzi Múzeum Állattára és a Pázmány Péter Tudományegyetem Állatrendszertani Intézete, másfelől Kőszeg Város Helytörténeti és Szülőföld-ismereti Múzeuma között megállapodás született.

A megállapodás értelmében 1936. május 19-én DUDICH ENDRE professzor vezetésével 11-en, „*intézeti segédtanerők és haladottabb hallgatók*” érkeztek Kőszegre, 5 napon át laktak kinn, és gyűjtöttek a Stájerházaknál. Július 10-én az Országos Természetrajzi Múzeum helyettes főigazgatója, PONGRÁCZ SÁNDOR gyűjtött, majd szeptember 25–29. között KESSELYÁK ADORJÁN vezetésével heten kutatták a Kőszegi-hegység állatvilágát. Végezetül december 17–18-án DUDICH professzor utazott Kőszegre újabb gyűjtések és az eredmények közzétételének megbeszélése végett. A következő évben június 21. és 29. között folytatódtak a gyűjtések. 1936-ban a nyári, kétszer háromnapos gyűjtőút során, a kedvezőtlen időjárás ellenére is rendkívül gazdag zsákmánnyal tértek haza a kutatók. A gyűjtött anyagot a gyűjtő személyére való tekintet nélkül egyesítették, s a következő feliratú cédulával látták el: „*Exc. Inst. syst. zool. Univ. Budapest*”. Sajnálatos, hogy a cédulákon a lelőhelyadatok sincsenek

⁵ Életrajzát, állattani és más szakterületekről megjelent írásainak részletes bibliográfiáját lásd JEANPLONG és VÉRTESINÉ (1984) publikációjában.

pontosan megadva, csak „Kőszegi-hegys.” olvasható. Ennek ellenére tudjuk, hogy a gyűjtési területek a következők voltak: Stájer-patak völgye, Áradó-patak (Gössbach) völgye, Hármashatár, Kendig, Irottkő, Velei gesztenyés, Bozsoki-rétek. Az eredményről KASZAB ZOLTÁN így vélekedett: „Elsősorban a fenyő- és bükkerdők fajait gyűjtöttük be, a tölgyrégióból és a lapályról nagyon hiányosak a gyűjtéseink.” (KASZAB, 1937). A begyűjtött rovaranyag egy része a Kőszegi Múzeum tulajdonába került, jelenleg a szombathelyi Savaria Múzeum Természettudományi Osztályán található. A kutatás eredményei a *Vasi Szemle* (a későbbiek során *Dunántúli Szemle*) oldalain jelentek meg mint „A Kőszegi Múzeum közleményei (*Publicationes Musei Ginsiensis*)” (4. ábra).

VISNYA ALADÁR elvitathatatlan érdeme, hogy számos kutatót tudott megnyerni a Kőszegi-hegység élővilágának vizsgálatához. Ez a megállapítás a növényvilág kutatásával kapcsolatban is érvényes. Legjobb példája ennek a kőszegi tőzegmohás láp növény- és állatvilágának feltárása.⁶

A lápban VISNYA ALADÁR által gyűjtött fonálférgeket SOÓS ÁRPÁD határozta meg (SOÓS 1938a), míg a kerekesszárúkat VARGA LÁSZLÓ (VARGA 1936) dolgozta fel. Egy évvel később a Bozsok melletti Kalaposkőn VISNYA ALADÁR kicsiny *Sphagnum*-foltot talált (VISNYA 1939). A tőzegmohából gyűjtött 3 mintából 7 fonálféregfaj 70 példánya került elő, amely szintén SOÓS ÁRPÁDHOZ került feldolgozásra (SOÓS 1940a). A szerző további publikációiban is találunk a terület fonálféreg-faunájára vonatkozó adatokat (SOÓS 1938b, 1940b).

A Szerdahelyi-patakban élő szarvasplanáriát (*Planaria [Crenobia] alpina*) MÉHELY LAJOS mint glaciális reliktumot ismertette (MÉHELY 1918b).

A Kőszegi-hegység puhatestű-faunájára vonatkozó első adatokat SZÉP REZSŐ szolgáltatta 1891-ben megjelent munkájában. Ebben 60 fajt és 4 változatot sorolt fel Kőszeg környékéről (SZÉP 1891). Ezeket az adatokat (néhol helytelen írásmóddal) vette át CSIKI ERNŐ a „*Fauna Regni Hungariae*” puhatestűekkel foglalkozó fejezetébe (CSIKI 1906) és ROTARIDES MIHÁLY is (ROTARIDES 1931).

VISNYA ALADÁR a harmincas éveiben kezdett el puhatestűeket gyűjteni a Kőszegi-hegység területén⁷, illetve az Állatrendszertani Intézet kutatói gyűjtöttek első kirándulásuk alkalmával. A példányokat WAGNER JÁNOS határozta meg. VISNYA ALADÁRRAL közösen írt cikkükben 88 fajt, 14 alfajt és változatot ismertettek (VISNYA & WAGNER 1936). WAGNER JÁNOS kisebb faunisztikai és taxonómiai publikációiban (WAGNER 1930a, b, 1935, 1939) a Kőszegi-hegység puhatestűire nézve további adatokat is találunk.

A féreglábuak törzsébe tartoznak a medveállatkák. A Kőszeg környékén VISNYA ALADÁR által gyűjtött, elsősorban mohákból származó, illetve az Állatrendszertani Intézet gyűjt-

⁶ Maga a láp a kőszeg-ólmodi úttól nem messze, közvetlenül az országhatár mellett fekszik. 1931-ben fedezte fel KASCSÁK SZEGI ÖDÖN. Ezt követően a kor számos kimagasló botanikusa megfordult ott. Napjainkban a láp fokozottan védett, az ország tőzegmohafajokban leggazdagabb területe (BARTHA és MARKOVICS 1994).

⁷ RICHNOVSZKY ANDOR és KOVÁCS GYULA revideálta VISNYA ALADÁR Mollusca-gyűjteményének megmaradt, a szombathelyi Savaria Múzeumban őrzött töredékét. Az 1302 példányt számláló gyűjteményben 73 fajt (69 csiga, 4 kagyló) mutattak ki. Az eredeti gyűjtemény nagy része a második világháborút követő években elkallódhatott (KOVÁCS és RICHNOVSZKY 1975).

KROLOPP ENDRE és VARGA ANDRÁS 1990-ben publikált cikkükben az Alpokalja malakológiai kutatásai eredményeit összegezték. Felkutaták a terület recens puhatestű-faunájára vonatkozó irodalmi adatokat, illetve a közgyűjteményekben őrzött, az Alpokaljáról származó malakológiai anyagot (KROLOPP és VARGA 1990).

tőutjai során előkerült példányokat IHAROS ALFONZ determinálta. A területről 18 fajt mutatott ki (IHAROS 1937a, b). Közülük egy fajt (*Echiniscus bartramiae*) a tudományra nézve újnak írt le a szerző (IHAROS 1936).

A korábban „Myriopoda” (soklábúak) néven ismert állatcsoportról a vizsgálati területre vonatkozó első adatokat LATZEL (1884) és DADAY (1889, 1896a) munkáiban találjuk. A későbbi állatrendszertani kutatások nyomán világossá vált, hogy a „Myriopodák” csoportja több, egészen másféleképpen szerveződött rendszertani egységet foglal magába. Az újabb taxonómiai ismeretek alapján az 1936–37-es gyűjtések anyagát SZALAY LÁSZLÓ dolgozta fel, és három tanulmányában publikálta. A százlábúak osztályából 22 „fajt és fajváltozatot” mutatott ki a Kőszegi-hegység területéről (SZALAY 1940). LOKSA IMRE a Kőszegi-hegységből két százlábúfajt említett (LOKSA 1947) Egy későbbi tanulmányában (LOKSA 1948) a Kőszegi-hegységből több, a hegységre vonatkozó faunisztikai adat mellett két új alfajt és tudományra új fajt is közölt.

Az ikerszelvényesekről a megelőző korszak irodalmában csak egy adat lelhető fel, a *Leptoiulus saltuvagus* Verhoeff Kőszegi-hegységi előfordulása (SCHUBART 1934). SZALAY LÁSZLÓ feldolgozása nyomán 28 „faj, ill. fajváltozat” került elő a gyűjtött anyagból (SZALAY 1942, 1943). JERMY TIBOR vizsgálatai szintén hozzájárultak a területről származó ikerszelvényesek ismeretéhez, hiszen a példányok egy részét ő determinálta (JERMY 1942). SZALAY LÁSZLÓ későbbi faunisztikai munkáiban a már említett *Leptoiulus saltuvagus* nevű ikerszelvényes bakonyi (Zirc) gyűjtése kapcsán tér ki újból a faj nyugat-magyarországi előfordulására (SZALAY 1944).⁸

A Kőszegi-hegység ugróvillás-faunájának kutatása szintén a Pázmány Péter Tudományegyetem Állatrendszertani Intézete munkatársainak gyűjtéseivel indult el. Az intézet kutatói mellett az anyag legnagyobb részét VISNYA ALADÁR gyűjtötte. SZENT-IVÁNY JÓZSEF hazánk egy másik tájegységének Apterygota-faunája ismertetése kapcsán már előre vetítette a kőszegi Collembola-anyag jelentőségét (SZENT-IVÁNY 1938b). A feldolgozás során Kőszeg vidékéről 42 ugróvillásfaj került elő, közöttük a magyar faunára nézve új fajok is (SZENT-IVÁNY 1940a).

A terület szitakötő-faunájával kapcsolatos első adatokat KUNCZ ADOLF „*Szombathely monográfiája*” tartalmazza, a szerző Szombathelyről 5 szitakötőfajt sorolt fel (KUNCZ 1880). Újabb előfordulási adatokat találunk KOHAUT REZSŐ monográfiájában (KOHAUT 1896) és a „*Magyar Birodalom Állatvilága III. Pseudo-neuroptera*” című fejezetében (MOCSÁRY 1896a), valamint VÁNGEL JÁNOS 1905-ben publikált cikkében (VÁNGEL 1905a).

⁸ A legfrissebb irodalom alapján (KORSÓS 1994) az alábbi ikerszelvényesfajok érdemelnek említést: a *Glomeridella minima* és a *Haploglomeris multistrata*, amelyek Magyarország területéről csak a Kőszegi-hegységből ismeretesek (JERMY 1942). A *Haasea hungarica* nevű fajt VERHOEFF az Abaligeti-barlangból (Mecsek-hegység) írta le *Orobainosoma hungaricum* néven. A faj egy hím példányát VISNYA ALADÁR a Kőszegi-hegységben is gyűjtötte (pontos gyűjtési helye ismeretlen) (SZALAY 1942, 1943). Sajnos nincs tudomásunk arról, hogy melyik gyűjteményben található jelenleg a bizonyító példány. Hasonló esettel állunk szemben a *Craspedosoma transsilvanicum* nevű fajjal kapcsolatban is. Ismert az Abaligeti-barlangból (GEBHARDT 1934), és több példánya is előkerült a Kőszegi-hegységből (Alsó-erdő, Castaneum). SZALAY (1942, 1943) *Craspedosoma transsilvanicum* spp. *austriacum* néven szerepelteti. A példányok valószínűleg az ELTE Ökológiai és Állatrendszertani Intézete gyűjteményében találhatók.

A Kőszegi-hegységben 1936 és 1941 között végzett rendszeres gyűjtések 27 szitakötőfaj előfordulását bizonyították a vizsgálati területen (PONGRÁCZ 1941). A fajgazdagságot illetően első helyen a „Gubahegyi-tócsa” állt, a maga 13 fajával.⁹ Sajnos azóta az élőhely, amelyet FREH ALFONZ, WAISBECKER ANTAL, SZÉP REZSŐ „Csepregi tócsa” néven említettek, megsemmisült. Kiszáradásáról elsőként VISNYA ALADÁR tudósított PONGRÁCZ SÁNDOR idézett cikkében.

Az egyenesszárnyú rovarok közül FREH ALFONZ listája (FREH 1878), KUNCZ ADOLF tanulmánya (KUNCZ 1880), a *Vasvármegye monográfiája* (JABLONOWSKY 1898), illetve a *Fauna Regni Hungariae* (PUNGUR 1900) csak néhány közönséges fajt sorol fel Kőszeg és Szombathely környékéről. HORVÁTH GÉZA, PÁVEL JÁNOS és SZILÁDY ZOLTÁN kőszegi gyűjtései után az első jelentős anyag ennél a csoportnál is az 1936–37-es gyűjtések során került elő. PONGRÁCZ SÁNDOR már a gyűjtések során több szempontot érvényesített, így a „fajok magassági és szélességi elterjedésének kutatása és az lebegett előttem, hogy egyes fajoknak az ökológiai formációkhoz való kötöttségét és azt kutassam, hogy egyes fajok mily rokon fajok társaságában fordulnak elő.” A feldolgozás során bizonyossá vált, hogy a Kőszegi-hegység egyenesszárnyú-faunája igen gazdag. Az előkerült 66 faj már önmagában is ezt bizonyította, de a fauna összetétele különösen figyelemre méltó (PONGRÁCZ 1940).

A Kőszegi-hegységben FÁBIÁN GYULA már 1935-ben megkezdte a tripszek gyűjtését, amely munka a szervezett gyűjtőutak folyamán tovább folytatódott. Ennek köszönhetően jelentős mennyiségű anyag gyűlt össze, amelyet szintén FÁBIÁN GYULA dolgozott fel. A terület faunájára vonatkozó eredményeiről két dolgozatban előzetesen is beszámolt (FÁBIÁN 1938a, b), majd ezt követte a Kőszegi-hegységre vonatkozó összegző tanulmány (FÁBIÁN 1938c).

A korábban Hemiptera néven egy rendszertani egységbe fogott két rend fajainak nyugat-magyarországi elterjedéséről kevés adatunk van. Összefoglaló tanulmány mind ez ideig nem jelent meg. Írom ezt annak ellenére, hogy a csoport specialistája, HORVÁTH GÉZA 1933-ban Kőszegre látogatott, és VISNYA ALADÁR társaságában gyűjtéseket végzett, illetve a későbbiek során is szívesen határozta meg a Kőszegről Budapestre felküldött „szipókás” rovarokat. Közös gyűjtőútjaikon a „vízipoloskákat” VISNYA ALADÁR gyűjtötte be, azonban az anyag nagy részét HORVÁTH GÉZA határozta meg. Az enumeráció 27 Kőszeg környékén gyűjtött fajt tartalmaz (VISNYA 1938). Ha összevetjük ezt a fajszámot a Balatonból begyűjtött 28 (HORVÁTH 1931) vagy a Fertőről származó 22 fajjal (HORVÁTH 1923), azonnal szembeötlő, hogy a Kőszegi-hegység vízipoloska-faunája milyen gazdag volt.

A „*Fauna Regni Hungariae*” Hemiptera fejezetében (HORVÁTH 1896) több adatot is találunk az Alpokaljára vonatkozóan.¹⁰

VISNYA ALADÁR szerteágazó szakmai tevékenységei között a rovarok, ezeken belül a liszteskék (Aleurodidae) tanulmányozása is helyet kapott. Ebben a témában írt első közleménye egy 130 éve lappangó faj, az *Aleurodes asari* kőszegi felfedezéséről tudósított (VISNYA 1935). További lelkes gyűjtései eredményeképpen Kőszeg környékéről 7 fajt mu-

⁹ A Magyar Természettudományi Múzeum Állattára szitakötőlárva-gyűjteményében egyetlen példány, a *Libellula depressa* lárvája található, melyet a Gubahegyi-tócsából gyűjtött DUDICH ENDRE, 1939. május 7-én (AMBRUS et al. 1993).

¹⁰ A kabócákat SÁRINGER GYULA revideálta, így a Kőszegi-hegységre vonatkozó adatok a jelenkori nomenklatúra szerint olvashatók (SÁRINGER 1966).

tatott ki (VISNYA 1936). (A „*Fauna Regni Hungariae*” a történelmi Magyarország határain belül csak 5 faj gyűjtési adatait adta meg.) 1941-ben jelent meg összefoglaló tanulmánya a magyarországi liszteskék földrajzi elterjedéséről, szisztematikájáról (VISNYA 1941a), melyben Kőszeg környékére vonatkozó faunisztikai adatokat is közölt.¹¹

Ha a recésszárnnyú rovarokkal foglalkozó irodalmat figyelmesen átvizsgáljuk, a csoportra vonatkozó számos elterjedési adatot találunk. MOCSÁRY SÁNDOR (MOCSÁRY 1896b) a „*Fauna Regni Hungariae*” oldalain több faj, így pl. a fogólábú fátyolka (*Mantispa styriaca*) kőszegi és szombathelyi vagy a *Sialis lutaria* szombathelyi előfordulását közölte. PONGRÁCZ (1912, 1914) több fajt említ Kőszegről és Szombathelyről (*Chrysopa pallida*, *Chrysopa perla*, *Megalomus hirtus*, *Dendroleon pantherinus*). A *Dendroleon pantherinus* kőszegi előfordulását PONGRÁCZ (1914) nyomán idézi SZENT-IVÁNY (1938a) is.

FREH ALFONZ a kőszegi katolikus kisgimnázium 1877–78. évi értesítőjében mintegy 600 kőszegi lelőhelyű bogarat tüntetett fel (FREH 1878). Szombathely város területéről KUNCZ ADOLF több mint 420 bogárfaj enumerációját adta (KUNCZ 1880). JABLONOWSKY JÓZSEF Vas vármegye bogarainak felsorolásakor (JABLONOWSKY 1898) szinte teljes egészében átvette a KUNCZ ADOLF által adott listát, azt csak a mezőgazdaságban kártevőként ismert fajokkal egészítette ki. Ezeket valószínűleg saját maga gyűjtötte. CSIGAHÁZY ERNŐ terjedelmes koleopterológiai listát közöl a gimnázium rendszertanilag felállított gyűjteményéről (CSIGAHÁZY 1898).

A következő közlemény KUTHY DEZSŐ mérföldkö jelentőségű összegző tanulmánya, a „*Fauna Regni Hungariae*” Coleoptera fejezete (KUTHY 1896). A katalógusba felvett adatok között nem találjuk FREH ALFONZ és KUNCZ ADOLF enumerációjában felsorolt lelőhelyeket. Valószínű, hogy a „*Fauna Regni Hungariae*” precíz szerzői egyáltalán nem tudtak ezen kiadványok létezéséről (vesd össze a Lepidoptera fejezettel!). A katalógusba felvett, a területről származó fajok PÁVEL JÁNOS gyűjtései révén váltak ismertté. PÁVEL JÁNOS mint múzeumi preparátor 1890-ben gyűjtött Vas megyében (ABAFI-AIGNER 1901).

Kőszeg mellől kimutatott új formákról és változatokról számolt be CSIKI ERNŐ (CSIKI 1905). A „*Magyarország bogárfaunája*” című munkája első kötetében csak egy fajt (*Carabus arvensis*) említett Kőszeg lelőhellyel (CSIKI 1905–08). VÁNGEL JENŐ „*Adatok Magyarország rovarfaunájához*” című sorozatában a budapesti Pedagógium III. éves hallgatóinak 1901-től 1905-ig terjedő időszakban végzett, az egész Kárpát-medencére kiterjedő gyűjtései eredményét publikálta. Az enumerációban Kőszeg környékére vonatkozó adatok is találhatóak (VÁNGEL 1906).

CSIKI ERNŐ Magyarország díszbogarainak (Buprestidae) monografikus feldolgozásakor a vizsgálati területre vonatkozó adatokat is publikálta (CSIKI 1909–1915).

Az Állatrendszertani Intézet munkatársai a Kőszegi-hegységben tett kétszer háromnapos gyűjtőút során (1936. május 19–23., szeptember 24–28.) a kedvezőtlen időjárás ellenére is kb. 3000 bogárpéldányt gyűjtöttek. Ezt az anyagot, valamint a Kőszegi Múzeum törzsanyagát (1119 meghatározott és 340 meghatározatlan példányt, amit VÉGH GYULA, az Iparművészeti Múzeum akkori igazgatója Bozsok környékén nyaralásai során gyűjtött, és 1933-

¹¹ Az *Aleurochiton* nemből új fajt is leírt *A. pseudoplatani* néven (VISNYA 1940). Üvegházakban nevelt orchideákon élő liszteskékről is jelent meg írása (VISNYA 1941b).

ban a Kőszegi Múzeumnak adományozott, valamint a VISNYA ALADÁR által gyűjtött bogarakat) KASZAB ZOLTÁN determinálta. A feldolgozás során több mint 800 bogárfaj került meghatározásra (KASZAB 1937). Természetesen az anyagban kuriózumok, ritkaságok, így boreo-alpin elterjedésű fajok is akadtak (SZÉKESSY 1937).

A Savaria Múzeum Természettudományi Osztálya őrzi KASZAB ZOLTÁN közleményének a szerző által VISNYA ALADÁRNAK dedikált példányát (4. ábra). A különlenyomat kötés során üresen hagyott oldalaira mind KASZAB ZOLTÁN, mind VISNYA ALADÁR, illetve egy azonosítatlan szerző (talán CSIKI ERNŐ?) további fajokat soroltak fel, amelyek a cikk megjelenése után válhattak ismertté a területről, illetve kerülhettek a Kőszegi Múzeum gyűjteményébe. A felsorolt fajok csaknem teljes egészében megegyeznek a CSIKI ERNŐ által a későbbiekben publikált enumeráció fajaival (CSIKI 1941).

CSIKI ERNŐ a harmincas évek végén kapcsolódott be a kutatásba, amikor elvállalta a VISNYA ALADÁR által a Kőszegi Múzeum számára időközben gyűjtött anyag határozását. Ezen felül determinálta HORVÁTH GÉZA 1933. évi kőszegi gyűjtéseit, illetve KASZAB ZOLTÁN 1937. június 22. és július 20. közötti gyűjtéseinek még feldolgozatlan részét. Újabb adatok kerültek az enumerációba FREH ALFONZNAK a kőszegi Bencés Gimnáziumban levő 1893-ban lezárt kéziratos leltárából is. Ez a leltár gazdagabb, mint az 1878-ban megjelent jegyzék; valószínű, hogy a többlet a későbbi idők gyűjtéseiből származik. Néhány faj CSIKI ERNŐ saját gyűjteményéből került be a jegyzékbe, ezek nagyrészt SZELÉNYI GUSZTÁV gyűjtéseiből származnak. CSIKI ERNŐ újabb 730 fajjal gyarapította a Kőszegi-hegység ismert bogárfajainak a számát, amely így 2100 fölé emelkedett (CSIKI 1941), illetve tudományra új bogárfajt (*Sericoderus visnyae*) is leírt (CSIKI 1940).¹² KASZAB ZOLTÁN és SZÉKESSY VILMOS egy-egy bogártaxont feldolgozó munkáiban is találhatók a Kőszegi-hegységből származó adatok (KASZAB 1940, SZÉKESSY 1938–1940).

A területről az első tegzeseket is említő publikáció KUNCZ ADOLF monográfiája, amelyben a szerző két tegzes fajt közölt Szombathelyről (KUNCZ 1880). MOCSÁRY SÁNDOR a „*Fauna Regni Hungariae*”-ban Kőszegről egy újabb tegzesfajt ismertetett (MOCSÁRY 1896b).

ROTHE LAJOS, a felső-lövői¹³ evangélikus tanintézet tanára a történelmi Vas megye legnyugatibb zugában végzett lepidopterológiai gyűjtéseket. Az általa gyűjtött lepkék adatait 1867-ben tette közzé (ROTHE 1867).

A Kőszegi-hegységre vonatkozó első nagyobb lepkészeti adatsort tartalmazó munkát FREH ALFONZ 1878-ban jelentette meg (FREH 1878). Ebben a közleményben FREH 199 kőszegi nagylepkéfajt sorolt fel. Sajnálatos, hogy a szerző olyan fajokat is felvett az enumerációba, amelyek vagy határozási, vagy lelőhelyezési tévedésen alapulnak. Több adata bizonyító példány hiányában ellenőrizhetetlen, bár a későbbi gyűjtések legtöbbszörének helyességét igazolták. Minden jel arra mutat, hogy a „*Fauna Regni Hungariae*” Lepkék – Lepidoptera fejezetének szerzőihez (ABAFI-AIGNER et al. 1896) nem jutott el FREH ALFONZ publikációja, mert fajlistájukba csak 19 faj kőszegi előfordulását vették fel. Ezeket a példányokat feltehetően PÁVEL JÁNOS gyűjtötte 1890. évi útja során.¹⁴ A „*Fauna Regni Hun-*

¹² Ezt a fajt napjainkban szinonimizálták.

¹³ Felső-Lövő, település a történelmi Vas vármegye felsőőri járásában, napjainkban Oberschützen (Ausztria).

¹⁴ Az araszolókhoz (Geometridae) tartozó *Hydrelia testacea* első példányát 1964-ben fogta egy fénycsapda a Stájerházaknál, majd 1967-ben Keresztkút mellől is előkerült. Ennek a fajnak egyetlen korábban gyűjtött példánya

gariae” szerzői által közölt néhány adatból az apollólepke (*Parnassius apollo*) kőszegi előfordulását kétkedéssel kell fogadnunk, mert bizonyító példányt nem ismerünk.

ULBRICH EDE 1901 és 1902 júliusában a Kőszegi-hegység napjainkban osztrák oldalára eső területein, Tarcsa¹⁵ és Felső-Lövő környékén, illetve a Borostyánkőttől északra húzódó Gerincz-hegyen¹⁶ gyűjtött lepkéket. Eredményeit enumeráció formájában tette közzé (ULBRICH 1904).

Az első igazán megbízható adatok az 1936–37-es gyűjtésekből származnak. A lepkék gyűjtése elsősorban SZENT-IVÁNY JÓZSEF feladata volt, aki azonban a harmadik gyűjtő-kirándulásra nem tudott elmenni. Ennek ellenére 1937-ben is jelentős mennyiségű lepke került a gyűjteménybe, amelynek legnagyobb részét (1937 júliusának első három hetében) KASZAB ZOLTÁN gyűjtötte lámpázással és csalétekkel. Ki kell emelni még a LENGYEL GYULA által szintén lámpával, ill. csalétekkel 1936 márciusában fogott kora tavaszi példányokat. A feldolgozómunka során SZENT-IVÁNY JÓZSEF meghatározta a Kőszegi Múzeum, VISNYA ALADÁR és VÉGH GYULA által korábban gyűjtött lepkéit is. Az enumeráció két részletben hamarosan megjelent. Az első rész (SZENT-IVÁNY 1937) faunalistája 434 nagylepkéfajt sorol fel, ezek közül mintegy 300 éjszakai lepke. Annak ellenére, hogy a második tanulmány (SZENT-IVÁNY 1939a) elkészülte idejére újabb gyűjtések anyaga (pl. KESSELYÁK ADORJÁN 1938. július 2–6., SZENT-IVÁNY JÓZSEF 1937. december 5.) is rendelkezésre állt, a szerző ezen munkájában csak a fényiloncák adatait publikálta. Munkáját az irodalomban rendelkezésre álló adatokkal (VÁNGEL 1905b) is kiegészítette.

SZENT-IVÁNY JÓZSEF későbbi tanulmányaiban is foglalkozott a terület lepkefaunájával (SZENT-IVÁNY 1939b, 1941a), illetve a területre vonatkozó lepkészeti adatokat közölt (SZENT-IVÁNY 1940b, 1943). Az almamoly (*Cydia pomonella* L.) Kőszegfalva térségében 1950-ben észlelt rajzásáról számolt be BOGNÁR SÁNDOR (BOGNÁR 1952).

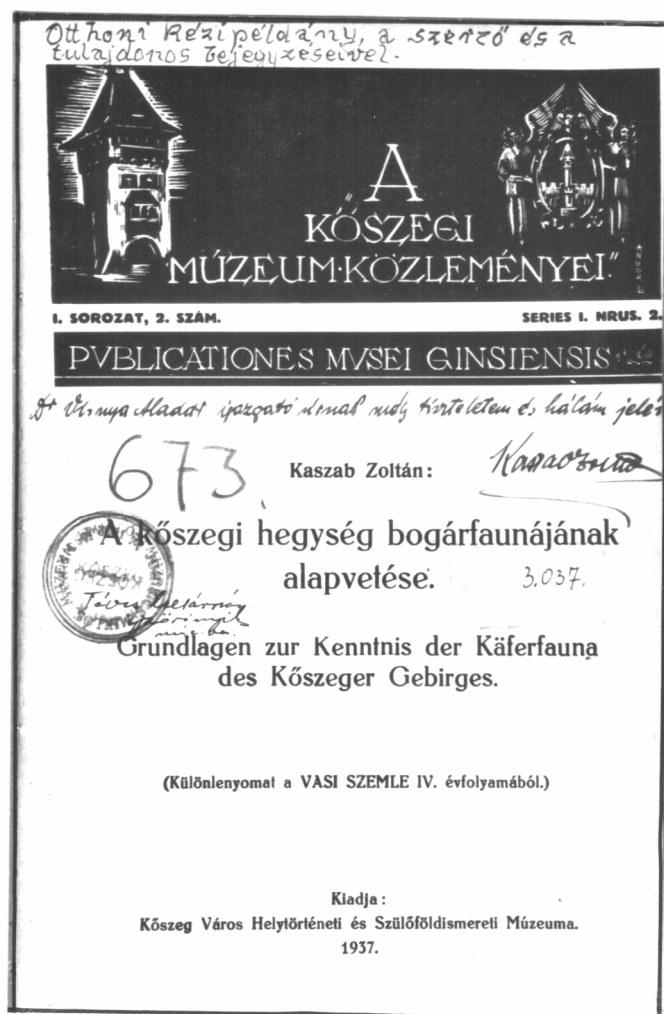
Az Állatrendszertani Intézet kutatói által 1936–37-ben gyűjtött Diptera-anyag egy részét (igazi legyek) ACZÉL MÁRTON dolgozta fel és publikálta egyéb dipterológiai adatok mellett (ACZÉL 1940), míg a torpikkelynélküli legyeket SOÓS ÁRPÁD határozta meg (SOÓS 1941, 1943, 1946).

Bár a hártáásszárnyúak az egyik legnépesebb rovarrendet képviselik, kutatásuk hazánkban nem tekint hosszú múltra vissza. Kőszeg környékéről az első adatokat FREH ALFONZ sokszor idézett felsorolásában találjuk (FREH 1878).

a Magyar Természettudományi Múzeum Állattára lepkegyűjteményében található. A lepkén lelőhelyként azonban „Budapest, Pável” szerepel, amely ismerte a faj élőhelyigényeit, biztosan téves. Mivel PÁVEL JÁNOS gyűjtött a Kőszegi-hegységben, előfordulhat, hogy az említett példányt valóban ott fogta, csak téves lelőhelyezés történt (RÉZBÁNYAI 1969).

¹⁵ Tarcsa, település a történelmi Vas vármegye felsőőri járásában, jelenleg Bad Tatzmannsdorf (Ausztria).

¹⁶ Gerincz-hegy, Kimm- vagy Keinberg. Borostyánkőttől (Bernstein, Ausztria) északra emelkedő hegycsúcs (805 m).

4. ábra. KASZAB ZOLTÁN publikációja a Kőszegi-hegység bogárfaunájáról. A szerző által VISNYA ALADÁRNAK dedikált különlenyomat, amelyet KASZAB ZOLTÁN és VISNYA ALADÁR utólagos bejegyzései tesznek pótolhatatlanná.

Figure 4. Beetle fauna of the Mountain Kőszeg, published by Zoltán Kaszab

További fajok adataira bukkanhatunk KUNCZ (1880), CSIGAHÁZY (1898) és JABLONOWSKY (1898) munkáiban. A „Fauna Regni Hungariae” Hymenoptera fejezetében (MOCSÁRY 1896c) idézett lelőhelyadatok (36 faj) nagy része ebben az esetben is PÁVEL JÁNOS kőszegi gyűjtéseiből származik. VÁNGEL JÁNOS további előfordulási adatokkal gazdagította a terület

faunájáról szerzett ismereteket (VÁNGEL 1905c). Majd négy évtizeddel később PONGRÁCZ SÁNDOR két faj kőszegi előfordulását említi (PONGRÁCZ 1936).

Az Állatrendszertani Intézet munkatársai által az 1936–37-es években gyűjtött hártványúakat, illetve a SZELENYI GUSZTÁV által 1937. május 15-én és augusztus 13-án, Kőszeg mellett a Kisharang-dűlőben (Kleiner Kangel) és az írottközi kékjelzésű út mentén fogott hártványú rovarpéldányokat MÓCZÁR LÁSZLÓ dolgozta fel, több kutató (MÉHES GYULA, SZELENYI GUSZTÁV) közreműködésével. A következő években VISNYA ALADÁR tovább folytatta a gyűjtéseket, a feldolgozásba pedig bekapcsolódott GYÖRFY JÁNOS és a stockholmi múzeum specialistája, ANTON ROMAN is. Az eredmények két részben jelentek meg (MÓCZÁR 1938a, GYÖRFY *et al.* 1940). A teljesség kedvéért a szerzők a második publikációba felvették az időközben megjelent faunisztikai munkákban (MÓCZÁR 1938b, 1939, SZELENYI 1938) található adatokat is, így a két enumerációban 848 faj kőszegi-hegységi előfordulását mutatták ki. A nevezéktan, illetve a taxonómiai ismeretek változása következtében az akkori megállapítások egy része napjainkra elavulttá vált, vagy tévesnek bizonyult.¹⁷

Az a csekély számú faunisztikai adat, amely álskorpiókkal kapcsolatban jelenleg birtokunkban van, az Állatrendszertani Intézet munkatársai és VISNYA ALADÁR által 1936 és 1940 között gyűjtött anyag meghatározása után vált ismertté. A Kőszegi-hegység területéről SZENT-IVÁNY JÓZSEF négy álskorpiófajt ismertetett (SZENT-IVÁNY 1941b).

A terület kaszáspókfaunájára vonatkozó első adatot LENDL ADOLF közölte (LENDL 1894). A „*Fauna Regni Hungariae*”-ban egyetlen kőszegi adatot találunk (DADAY 1896b). KOLOSVÁRY GÁBOR „*Magyarország kaszáspókjai*” című monográfiájában szintén megadott kőszegi adatokat (KOLOSVÁRY 1929). A Kőszegi-hegység kaszáspókfaunájáról az első közlemény is a fent említett szerzőtől származik. Ebben a szerző 10 fajt sorolt fel Kőszeg vidékéről, amelyek az Állatrendszertani Intézet első gyűjtéseiből származtak (KOLOSVÁRY 1936a). 1937-ben KASZAB ZOLTÁN, BALOGH JÁNOS ÉS VISNYA ALADÁR gyűjtései révén újabb jelentős mennyiségű kaszáspók került meghatározás végett KOLOSVÁRY GÁBORHOZ. A feldolgozás folyamán újabb 15 fajt mutatott ki a területről (KOLOSVÁRY 1940), köztük a *Roeweriolus hungaricus* nevű, általa leírt fajt is (KOLOSVÁRY 1933).¹⁸

A terület pókfaunájával kapcsolatos első adatokat HERMAN OTTÓ halhatatlan, háromkötetes művében találjuk, melyben mindössze 6 kőszegi adat található (HERMAN 1876–79). KULCZYNSKY ULÁSZLÓ és CHYZER KORNÉL monográfiája pedig 30, jórészt közönséges fajt ismertetett a területről (KULCZYNSKY és CHYZER 1891–97). Ezeket a fajokat valószínűleg PÁVEL JÁNOS gyűjtötte.

FREH ALFONZ katalógusában (FREH, 1878) két fajt említett, de ezeket BALOGH JÁNOS (BALOGH 1938a) nem vette fel enumerációjába. KUNCZ ADOLF (KUNCZ 1880) 6 pókfajt sorolt fel Szombathelyről. Hasonló adatokkal találkozunk a „*Fauna Regni Hungariae*” pókokkal foglalkozó Araneae fejezetében is (CHYZER & KULCZYNSKY 1896). KOLOSVÁRY

¹⁷ A Kőszegi-hegységben 1936–38-ban gyűjtött és a GYÖRFY JÁNOS által determinált gyilkosfűrkész-példányokat PAPP JENŐ revidálta. Az Alpokalja gyilkosfűrkész-faunájáról írt alapvetésében (PAPP 1988) a szerző megállapítja, hogy a korabeli határozások nagy része téves, ezért a Kőszegi-hegység gyilkosfűrkész-faunájáról alkotott képünk jelentősen eltér a GYÖRFY által publikált faunaképtől.

¹⁸ A fajt és a nemet azóta szinonimizálták. Jelenleg érvényes neve *Astrobonus meadi*. Ebből következően a *Roeweriolus hungaricus* további adatai, így az Alpokalján gyűjtött példányoké is (KOLOSVÁRY 1944) az érvényes fajra vonatkoznak.

GÁBOR is említett egy kőszegi előfordulási fajt (KOLOSVÁRY 1936b). Mindezek azt mutatják, hogy Kőszeg környékén, illetve az Alpokalja más területein is pókokat szinte alig gyűjtöttek, a terület alaposabb pókfaunisztikai kutatására nem került sor.

Az 1936–37-es gyűjtések anyagát, illetve a VISNYA ALADÁR által begyűjtött pókokat BALOGH JÁNOS határozta meg, és 215 fajt mutatott ki a Kőszegi-hegységből (BALOGH 1938a). VISNYA ALADÁR a későbbiek során is folytatta gyűjtőtevékenységet a Kőszegi-hegységben. Az általa 1940-ben gyűjtött példányokat már KOLOSVÁRY GÁBOR dolgozta fel és publikálta (KOLOSVÁRY 1943). 1947-ben BALOGH JÁNOS és LOKSA IMRE foglalták össze faunisztikai ismereteinket a Kárpát-medence pókjairól. Az enumerációban több adatot is találunk vizsgálati területünkre vonatkozóan (BALOGH & LOKSA 1947).

Az atkákkal kapcsolatban az első gyűjtéseket valószínűleg az Állattrendszertani Intézet munkatársai végezték 1936–37 folyamán. A gyűjtések során elsősorban a talajban élő páncélosatkák gyűjtésére fordították a legnagyobb figyelmet. Az anyagból a hegység páncélosatka-faunájának alapvetését BALOGH JÁNOS készítette el (BALOGH 1937, 1938b, c, d, e, f, 1939). Eltekintve a taxonómiai változásoktól, az összegző 1939-es publikációban 130 kőszegi faj került kimutatásra, ebből 52 volt új a magyar faunában, és kettő a tudományra nézve bizonyult újnak. Az 1943-ban megjelent páncélosatka-monográfiában az összes kőszegi előfordulás fellelhető (BALOGH 1943).

A rákokkal kapcsolatban MÉHELY LAJOS közölt először Doroszló, Velem, Szerdahely, Kőszeg környékéről ászkarákokat (MÉHELY 1927, 1929, 1932), illetve bolharákfajokat (MÉHELY 1937).

Az 1936–37-es gyűjtések anyagából az ászkarákokat KESSELYÁK ADORIÁN határozta meg. A kimutatott 21 fajból kettő újnak bizonyult a magyar faunára (KESSELYÁK 1937). MÉHELY (1937) és KESSELYÁK (1937) adatait vette át DUDICH ENDRE (DUDICH 1941a, b), illetve kiegészítette a fajlistát a Sághegyről előkerült fajokkal.

Az Alpokalja területére vonatkozó első herpetológiai munkában a parlagi vipera (*Vipera ursinii*) Vas megyei előfordulását közölte MÉHELY LAJOS (MÉHELY 1895). Ez az adat bukkan fel a „*Fauna Regni Hungariae*” oldalain is (MÉHELY 1918a).

A vizsgálati területről leggazdagabbak a madártani ismeretek, hiszen számos jeles ornitológus tevékenykedett a történelmi Vas vármegye területén. Közülük csak a legjelentősebbeket, illetve gyűjteményeiket emelem ki.

A századforduló tájékán létesült Lékán¹⁹ HUSZTHY ÖDÖN²⁰ kezelésében a gazdag, kb. 1000 példányból álló madárgyűjtemény is (HUSZTHY 1891).²¹ A kollekciót annak idején HERMAN OTTÓ is tanulmányozta, CHERNEL ISTVÁN pedig jelentős szakmai segítséget nyújt-

¹⁹ Léka, település a történelmi Vas vármegye kőszegi járásában, jelenleg Lockenhaus (Ausztria).

²⁰ HUSZTHY ÖDÖN (1837–1905) mint Sopron megye főispáni titkára kezdte pályafutását, majd a későbbiek során ESZTERHÁZY PÁL magántitkára lett. Nyugdíjba vonulása után Lékán telepedett le, ahol hatalmas anyagi ráfordítással madárgyűjteményt hozott létre. A madarakon kívül kisebb ásvány-, növény-, emlős- és néprajzi gyűjteménye is volt.

²¹ STEPHAN AUMÜLLER a hatvanas években felkutatta az eredeti madárgyűjtemény 1890. és 1902. évi kéziratot leltárkönyvét, valamint az emlősök jegyzékét, és publikálta azokat. A tanulmányban 858 madárpreparátumot (közülük 360 a mai Burgenland területéről származik), a FINK-féle jegyzék madárbőreit, illetve az emlősöket ismertette (AUMÜLLER 1967). A későbbiekben a tanulmány egy része magyarul is megjelent (AUMÜLLER 1973).

tott felállításánál, ugyanakkor ALMÁSY GYÖRGYEL²² együtt értékes anyaggal gazdagították a lékai múzeumot. A gyűjteményben nemcsak Vas megye, hanem a történelmi Magyarország Ornisa is képviselve volt, számos rendkívül ritka madár bizonyító példányával.²³ A gyűjtemény a második világháború alatt jelentősen károsodott, megmaradt anyagából FINK ÁGOSTON, Hámor²⁴ község tanítója alapította a Lékán felállított iskolamúzeumot.

Bár a hazai madártani kutatások messzire nyúlnak vissza az időben, a tudományos madártan megalapozása PETÉNYI JÁNOS SALAMON érdeme. 1830-as fellépése és munkálkodása hatására országszerte többen kezdtek ornitológiával foglalkozni. Így a Kőszegen élő, a természettudományokban jártas történész, CHERNEL KÁLMÁN a madártannak is hódolt. Kőszeg városáról írt, korábban már említett könyvében (CHERNEL 1877) az első felsorolást ő adja a város környékén megfigyelt madarokról. Kisebb írásaiban is többször foglalkozott madarakkal, főleg az erdei szalonkáival és a madárvonulás kérdésével (CHERNEL 1863–64, 1865, 1885).

Ornitológiai érdeklődése kiváló indíttatást jelentett fia, CHERNEL ISTVÁN számára. 1880-ban Szombathelyen rendezték a magyar orvosok és természetvizsgálók nagygyűlését, ahol CHERNEL KÁLMÁN felolvasást tartott „*Madarak vándorlása*” címmel (CHERNEL 1882). Az előadásokra magával vitte 15 éves fiát is, hogy tágítsa látókörét, s a tudományos mozgalmak, különösen a madártan iránti érdeklődését fokozza. Az ifjú CHERNEL ISTVÁN személyében már korának európai hírű és rangú madarászát tisztelhetjük, akinek tevékenysége mind hazánkban, mind Európában hosszú időn át meghatározó jelentőségű volt a madártan és a madárvédelem területén.

Köszönetnyilvánítás. A dolgozat alapjául szolgáló kutatás részben az OTKA D25600 számú pályázat támogatásával valósult meg.

²² ALMÁSY GYÖRGY (1867–1933) maga is kitűnő ornitológus volt. A grazi egyetemen jogi doktorátust szerzett férfiú érdeklődése már fiatalon az állattan, elsősorban az ornitológia felé fordult. 1897-ben bejárta Dobrudzsát és a Duna-deltát, ahonnan értékes állattani gyűjteménnyel tért haza. Élete során két jelentős expedíciót vezetett Közép-Ázsiába (1900–1901) és a Tien-sanba (1906). Útjai során több mint 20 000 állatpéldányt, főleg madarakat gyűjtött. Jelentős adalékokkal járult hozzá az általa beutazott területek ornitológiai feltáráshoz. Nagyszámú preparátumot (698 rák, pók, százlábú és skorpió, 16 hal, 16 kétlábú, 78 hüllő, 583 madár, 72 emlős és jelentős számú hátyásszárnnyú rovar) adományozott a budapesti Természettudományi Múzeumnak. Sajnos a preparátumok többsége 1956-ban, az Állattár találatát után elégett. Élete későbbi szakaszában egyre kevesebbet foglalkozott zoológiával, bár az 1927-es X. Nemzetközi Állattani Kongresszuson még egy előadással jelentkezett. (Betegsége miatt azonban személyesen nem vett részt a rendezvényen, az előadást DORNING HENRICH tartotta meg.)

²³ Említést érdemel a Feldegg-sólyom (*Falco biarmicus*) két példánya (1875. V. 14., Báziás; 1896. I. 22., Sárvár). Ezekon kívül csak ALMÁSY gyűjteményében volt még egy példány, magyarországi adata azóta nincs a fajnak. Hasonló faunisztikai jelentőséggel bírtak a nagy keresztcsőrű (*Loxia pytyopsittacus*), a talpastyúk (*Syrhaptes paradoxus*), a pásztorgém (*Bubulcus ibis*) és a pusztai tyúk (*Pterocles exustus*) példányai is. A pusztai tyúk Afrikában és Ázsiában honos, egyetlen európai előfordulása 1863-ból, Szany mellől ismert. Sem előtte, sem azóta nem észlelték, így európai előfordulásának egyetlen bizonyító példánya volt.

²⁴ Hámor vagy Hámor és Tó, település a történelmi Vas vármegye kőszegi járásában, ma Feucht-Hammer (Ausztria).

Irodalom

- ABAFI-AIGNER L. (1901): Pável János. – *Rovartani Lapok* 8: 132–136.
- ABAFI-AIGNER L., PÁVEL J. & UHRYK F. (1896): Ordo Lepidoptera. – In: *Fauna Regni Hungariae*, III. Arthropoda., K. M. Természettudományi Társulat, Budapest, pp. 5–82.
- ACZÉL M. (1940): Beiträge, Nachträge und Berichtungen zur Kenntnis der Muscidenfauna Ungarns. – *Fragm. Faun. Hung.* 3: 30–44.
- AMBRÓZY L. (1933): A kertalkotó gróf Ambrózy-Migazzi István. – *O. M. Kertészeti Egyesület Évkönyve*, Budapest, pp. 54–61.
- AMBRUS A., BÁNKUTI K. & KOVÁCS T. (1993): The larva collection of Odonata of the Hungarian Natural History Museum. – *Folia Ent. Hung.* 54: 5–8.
- AUMÜLLER I. (1973): A lékai vár madárgyűjteménye I-II. – *Savaria, a Vas megyei Múzeumok Értesítője* (1966–70) 4: 43–75.
- AUMÜLLER St. (1967): Die Vogelsammlung Huszthy Edmunds in der Burg Lockenhaus. – *Wiss. Arbeiten Bgld. Eisenstadt* 38: 5–75.
- BALOGH J. (1937): Adatok Magyarország páncélosatka faunájának ismeretéhez. – *Állatt. Közlem.* 34: 164–169.
- BALOGH J. (1938a): A Kőszegi-hegység pókfaunájának alapvetése. – *Vasi Szemle* 5: 256–262. (A Kőszegi Múzeum Közleményei [Publ. Mus. Ginsiensis] 1: 1–7.)
- BALOGH J. (1938b): Belba visnyai nov. sp., eine neue Moosmilben-art. – *Folia Ent. Hung.* 3: 83–85.
- BALOGH J. (1938c): Páncélosatka tanulmányok. – *Folia Ent. Hung.* 3: 91–97.
- BALOGH J. (1938d): Interessante Milbenfunde aus Ungarn (Moosmilben, Oribatei). – *Fragm. Faun. Hung.* 1: 58–59.
- BALOGH J. (1938e): Neue milben-faunistische Angaben aus dem historischen Ungarn (Uropodina). – *Fragm. Faun. Hung.* 1: 70–71.
- BALOGH J. (1938f): Neue Milben-faunistische Angaben aus dem Karpatenbecken (Gamasina). – *Fragm. Faun. Hung.* 1: 72–74.
- BALOGH J. (1939): A Kőszegi-hegység atkafaunájának alapvetése. I. Páncélosatkák – Oribatei. – *Vasi Szemle* 6: 85–89. (A Kőszegi Múzeum Közleményei [Publ. Mus. Ginsiensis] 1: 1–5.)
- BALOGH J. (1943): Magyarország páncélosatkái (Conspectus Oribateorum Hungariae). – *Mat. Term.tud. Közlem.* 39: 1–202.
- BALOGH J. & LOKSA, I. (1947): Faunistische Angaben über die Spinnen des Karpatenbeckens I-II. – *Fragm. Faun. Hung.* 10: 26–28., 61–68.
- BARTHA D. & MARKOVICS T. (1994): A kőszegi tőzegmohás láp. – In: BARTHA D. (szerk.): *A Kőszegi-hegység vegetációja*. Kőszeg-Sopron, pp. 175–182.
- BODA L.-né (szerk.) (1988): Kunc Adolf – Kárpáti Kelemen. – *Vasi Életrajzi Bibliográfiák*, Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely 23: 1–57.
- BOGNÁR S. (1952): Az almamoly (*Cydia pomonella* L.) rajzása Kőszegfalván 1950-ben. – *Ann. Inst. Prot. Plant.* 5: 197–201.
- BORBÁS V. (1887–1888): Vasvármegye növényföldrajza és flórája. – *Vasvármegyei Gazdasági Egyesület, Szombathely*.
- BOROVSKY S. (szerk.) (1898): Magyarország vármegyéi és városai (Magyarország monográfiája): Vasvármegye. – „Apollo” Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest.
- CHERNEL I. (1898): Madarak. – In: JABLONOWSKY, J. (szerk.) *Vasvármegye állatvilága*, pp. 486–492.
- CHERNEL I. (1898): Madarak. – In: BOROVSKY, S. (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai* (Magyarország monográfiája): Vasvármegye. „Apollo” Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, pp. 485–496.

- CERNEL I. (1899): Magyarország madarai, különös tekintettel gazdasági jelentőségükre, I–II. – A Földművelésügyi M. Kir. Miniszter Kiadványai, Budapest.
- CERNEL I. (1908): Az okszerű madárvédelem eszközei. – Budapest.
- CERNEL K. (1877): Kőszeg szabad királyi város jelene és múltja. Első rész: Jelenkor. – Szombathely, Nyomatott Seiler Henriknél.
- CERNEL K. (1863–64): Kőszegi szalonkák I–II. [Waldschnapfen von Kőszeg I–II.]. – Vadász és Versenylap 7: 156, 554; 8: 186.
- CERNEL K. (1865): Die Vögel West-Ungarns. – Isis.
- CERNEL K. (1882): Madaraink vándorlása [Der Zug unsere Vögel]. – A Magyar Orvosok és Természettudományi Társulat, Budapest.
- CERNEL K. (1885): Ornithologische Jahresbericht von Kőszeg 1885. – Jahresb. Com. f. Orn. Beobach. Stat. in West-Ungarn.
- CHYZER K. & KULCZYNSKI, W. (1896): Ordo Araneae. – In: Fauna Regni Hungariae, III. (Arthropoda). K. M. Természettudományi Társulat, Budapest.
- CSABA J. (1963): Chernel István (Halálának 40. évfordulójára). – Savaria, a Vas megyei Múzeumok Értesítője (1963) 1: 49–56.
- CSABA J. (1964): Faunistikai adatok a szombathelyi múzeum elpusztult madárgyűjteményéből [Faunistische Daten der verfallenen Vogelsammlung des Museums Szombathely]. – Aquila (1962–63), 69–70: 266–267.
- CSIGAHÁZY E. (1898): A szombathelyi k. k. főgymnasium természetrajzi szertára. – A Premontrei Rend Szombathelyi Főgymnasiumának 1897/98-as évi értesítője, Szombathely, pp. 50–102.
- CSIKI E. (1905): Magyarországi új bogarak (Coleoptera nova ex Hungaria), II. – Ann. hist.-nat. Mus. Nat. Hung. 3: 575–582.
- CSIKI E. (1905–08): Magyarország bogárfaunája I. kötet, Általános rész, Adephaga: Carabidae. – Budapest pp. 546.
- CSIKI E. (1906): Mollusca. – In: Fauna Regni Hungariae, II. (Mollusca). M. Kir. Természettudományi Társulat, Budapest.
- CSIKI E. (1909–1915): Magyarország Buprestidái I–VI. – Rovartani Lapok 16: 161–187; 17: 167–22; 18: 162–171; 19: 135–137; 20: 156–159; 22: 88–107.
- CSIKI E. (1940): Magyarországi új bogarak. (Coleoptera nova ex Hungaria). – Mat. Term.tud. Ért. 59: 916–920.
- CSIKI E. (1941): Adatok Kőszeg és vidéke bogárfaunájának ismeretéhez. – Dunántúli Szemle, 8: 158–168, 280–288, 332–338. (A Kőszegi Múzeum Közleményei [Publ. Mus. Ginsiensis], 2: 1–24.)
- DADAY J. (1889): A magyarországi Myriopodák magánrajza. – K. M. Természettudományi Társulat, Budapest.
- DADAY J. (1896a): Classis Myriopoda. – In: Fauna Regni Hungariae, III. (Arthropoda). K. M. Természettudományi Társulat, Budapest.
- DADAY J. (1896b): Ordo Opiliones. – In: Fauna Regni Hungariae, III: (Arthropoda). K. M. Természettudományi Társulat, Budapest.
- DUDICH E. (1941a): Die im Gebeite des historischen Ungarn nachgewiesenen Amphipoden. – Fragm. Faun. Hung. 4: 14–20.
- DUDICH E. (1941b): Nachträge und Berichtigungen zum Crustaceen-Teil des ungarischen Faunenkaloges. – Fragm. Faun. Hung. 4: 30–33.
- FÁBIÁN GY. (1938a): Új adatok Magyarország Thysanoptera faunájához. – Folia Ent. Hung. 3: 116–118.
- FÁBIÁN GY. (1938b): Rendszertani tanulmány a Haplothrips genusról (Thysanoptera). – Folia Ent. Hung. 4: 7–36.
- FÁBIÁN GY. (1938c): Rojtos szárnyú rovarok Kőszeg vidékéről. – Vasi Szemle 5: 346–349. (A Kőszegi Múzeum Közleményei [Publ. Mus. Ginsiensis] 1: 1–4.)

- FREH A. (1876): Kőszeg viránya. – Értesítvény a Kőszegi Katholikus Kisgymnasiumról 1875/76. Szombathely pp. 3–33.
- FREH A. (1878): A kőszegi Katholikus Kisgymnasium terménytári gyűjteményei (Programmabhandlung). – Értesítvény a Kőszegi Katholikus Kisgymnasiumról 1877/78. Szombathely pp. 11–23.
- FREH A. (1883): Kőszeg és környékének viránya. – Értesítvény a Kőszegi Katholikus Kisgymnasiumról 1882/83. Szombathely pp. 2–63.
- GEBHARDT A. (1934): Az abaligeti barlang élővilága. – Mat. Term.tud. Ért. 37: 132–138.
- GYÖRFI J., MÓCZÁR L., SZELÉNYI G. & ROMAN A. (1940): Újabb adatok a Kőszegi-hegység hártványászárnyú faunájához I. – Dunántúli Szemle 7: 189–195. (A Kőszegi Múzeum Közleményei [Publ. Mus. Ginsiensis] 2: 1–7.)
- HATCHER R. L. (1996): Academic objectives. – In: NATH, B., HENS, L. & DEVUYST, D. (eds.) Sustainable development. VUB Univ. Press, Brussels, pp. 58–80.
- HERMAN O. (1876-79): Magyarország pókfáunája (Ungarns Spinnenfauna) I–III. – Budapest.
- HORVÁTH G. (1896): Ordo Hemiptera. – In: Fauna Regni Hungariae, III. (Arthropoda). K. M. Természettudományi Társulat, Budapest, pp. 5–72.
- HORVÁTH G. (1923): A Fertő tónak és közvetlen környékének Hemiptera-faunája [Faunula hemipterorum lacus Fertő in Hungaria occidentali regionisqua adjacentis]. – Ann. Mus. Hist.-nat. Hung. 20: 194–195.
- HORVÁTH G. (1931): A Balaton vízében és víztükrén élő Hemipterák. – Magy. Biol. Kut. Int. Munkái pp. 1–5.
- HUSZTHY Ö. (1891): Jegyzék a lékai várban elhelyezett madárgyűjteményről [Katalog über die im alten Schlosse zu Lockenhaus vorfindliche Vogelsammlung]. – Léka.
- IHAROS A. (1936): Zwei neue Tardigraden-Arten. – Zool. Anz. 115: 219–220.
- IHAROS A. (1937a): Medveállatocskák Kőszeg vidékéről. – Vasi Szemle 4: 269–272. (A Kőszegi Múzeum Közleményei [Publ. Mus. Ginsiensis] 1: 1–4.)
- IHAROS A. (1937b): A magyarországi medveállatocskák. – Mat. Term.tud. Értesítő 56: 928–1040.
- JABLONOWSKY J. (1898): Vasvármegye állatvilága. – In: BOROVSKY S. (szerk.) Magyarország vármegyéi és városai (Magyarország monográfiája): Vasvármegye. „Apollo” Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, pp. 485–496.
- JEANPLONG J. & VÉRTESI P.-NÉ (1984): Visnya Aladár, természettudós. – Vasi Életrajzi Bibliográfiák, Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely 15: 1–90.
- JERMY T. (1942): Rendszertani tanulmány a magyarországi plesioceratakról (Diplopoda). – Mat. Term.tud. Közl. 39: 1–82.
- KASZAB Z. (1937): A Kőszegi hegység bogárfaunájának alapvetése. – Vasi Szemle 4: 159–185. (A Kőszegi Múzeum Közleményei [Publ. Mus. Ginsiensis] 1: 1–27.)
- KASZAB Z. (1940): Die Buprestiden Ungarns, mit Beschreibung neuer Formen. – Fragm. Faun. Hung. 3: 81–116.
- KESSELYÁK A. (1937): A Kőszegi-hegység szárazföldi ászkarákfaunája. – Vasi Szemle 4: 89–96. (A Kőszegi Múzeum Közleményei [Publ. Mus. Ginsiensis] 1: 1–8.)
- KOHAUT R. (1896): A magyarországi szitakötő-félék természetrajza. – K. M. Természettudományi Társulat, Budapest.
- KOLOSVÁRY G. (1929): Magyarország kaszáspókjai. – Studium Kiadása, Budapest.
- KOLOSVÁRY G. (1933): Über eine neue Weberknecht-Art (Roeweriolus hungaricus n. gen., n. sp. – Zool. Anzeiger 102: 310–313.
- KOLOSVÁRY G. (1936a): Adatok Kőszeg vidékének kaszáspókfaunájához. – Vasi Szemle 3: 370–373.
- KOLOSVÁRY G. (1936b): Ein Versuch zur Einteilung der Karpathischen Lander mit Berücksichtigung der spinnenfaunistischen Angaben und ein Beiträge zum Rassenkreisproblem bei Spinnen. – Folia Zool. Hydrobiol. Riga 9: 92–114.

- KOLOSVÁRY G. (1940): Újabb adatok Kőszeg vidékének kaszáspókfaunájához. – Dunántúli Szemle 7: 304–306. (A Kőszegi Múzeum Közleményei [Publ. Mus. Ginsiensis] 2: 1–3.)
- KOLOSVÁRY G. (1943): Spinnenfaunistische Beiträge aus Ungarn. – Fragm. Faun. Hung. 6: 63–65.
- KOLOSVÁRY G. (1944): Zwei neue Fundorte von Roeweriolus hungaricus Kol. – Fragm. Faun. Hung. 7: 26–27.
- KORSÓS Z. (1994): Checklist, preliminary distribution maps, and bibliography of millipedes in Hungary (Diplopoda). – Miscellanea zool. hung. 9: 29–82.
- KOVÁCS Gy. & RICHNOVSZKY, A. (1975): Die Bearbeitung der Molluskensammlung von A. Visnya. – Savaria, a Vas megyei Múzeumok Értesítője (1971–72) 5–6: 147–149.
- KROLOPP E. & VARGA A. (1990): Az Alpokalja malakológiai kutatásának adatai. – Folia Hist.-nat. Mus. Matraensis 15: 77–98.
- KUKULJEVIC J. (1906): Magyarország madárvédelmének története, fejlődése és jelenlegi állapota. – Országos Állatvédő Egyesület Kiadása, Budapest.
- KULCZYNSKI W. & CHYZER K. (1891-97): Araneae Hungariae I-II. – Budapest.
- KUNCZ A. (1880): A városi terület Faunája és Flórája. – In: KUNCZ A. (szerk.) Szombathely – Savaria rend. tanácsú város monographiája, Szombathely, pp. 18–43.
- KUTHY D. (1986): Ordo Coleoptera. – In: Fauna Regni Hungariae, III. (Arthropoda). K. M. Természettudományi Társulat, Budapest, pp. 5–214.
- LAMBRECHT K. (1933): Herman Ottó élete. – „Magyar Könyvbarátok” Kiadása, Budapest.
- LATZEL R. (1884): Die Myriopoden der österreichisch-ungarischen Monarchie, I. Die Chilopoden (1880); II. Die Symphylen, Pauropoden und Diplopoden (1884). – Alfred Hölder, Wien.
- LENDL A. (1894): A Magyar Nemzeti Múzeum kaszáspók-gyűjteménye. – Természettudományi Füzetek 17: 15–33.
- LOKSA I. (1947): Beiträge zur Kenntnis der Steinlaufer-, Lithobiiden-Fauna des Karpatenbeckens I. – Fragm. Faun. Hung. 10: 73–85.
- LOKSA I. (1948): Beiträge zur Kenntnis der Steinlaufer-, Lithobiiden-Fauna des Karpatenbeckens II. – Fragm. Faun. Hung. 11: 1–11.
- MÁDAY I. & CHERNEL I. (1911): Madárvédelmi törekvések Magyarországon. – Budapest.
- MÉHELY L. (1895): Magyarország kurta kígyói (Vipera berus L., Vipera ursinii Bonap.) – Term.tud. Közöny 26: 1–108.
- MÉHELY L. (1918a): Reptilia et Amphibia. – In: Fauna Regni Hungariae, I. (Vertebrata). K. M. Természettudományi Társulat, Budapest.
- MÉHELY L. (1918b): A planáriák elterjedése a Magas-Tátrában és a Kőszegi-hegységben. – Math. Term.tud. Közlem. 34: 2.
- MÉHELY L. (1927): Gibt es zweiäugige Trichonisciden? – Zool. Anz. 72: 2–4.
- MÉHELY L. (1929): Species generis Hyloniscus. – Studia Zoologica 1: 1–75.
- MÉHELY L. (1932): Zur Erklärung der Koaptationen. – Jenaische Zeitschr. f. Naturwissenschaft. 67: 158–162.
- MÉHELY L. (1937): Niphargus hungaricus, einer neuer Amphipode aus Ungarn. – Zool. Anz. 120: 117–119.
- MÓCZÁR L. (1938a): Adatok a Kőszegi-hegység hártványászárnyú faunájához. – Vasi Szemle 5: 72–86. (A Kőszegi Múzeum Közleményei [Publ. Mus. Ginsiensis] 1: 1–15.)
- MÓCZÁR L. (1938b): Faunistische Angaben zur Verbreitung der Vespiden im Karpatenbecken I-II. – Fragm. Faun. Hung. 1: 18–23.; 27–35.
- MÓCZÁR L. (1939): Neue Ichneumoniden in der Fauna Ungarns. – Fragm. Faun. Hung. 2: 39–41.
- MOCSÁRY S. (1896a): Ordo Pseudo-neuroptera. – In: Fauna Regni Hungariae, III (Arthropoda). K. M. Természettudományi Társulat, Budapest, pp. 23–32.
- MOCSÁRY S. (1896b): Ordo Neuroptera. – In: Fauna Regni Hungariae, III (Arthropoda). K. M. Természettudományi Társulat, Budapest, pp. 33–41.

- MOCSÁRY S. (1896c): Ordo Hymenoptera. – In: Fauna Regni Hungariae, III (Arthropoda). K. M. Természettudományi Társulat, Budapest, 113 pp.
- NÉMETH B. (1933): Fréh Alfonz (1832-1932). – A Pannonhalmi Szent Benedek-Rend Kőszegi Kat. Ferenc József Gimnáziumának értesítője az 1932/33 iskolai évről, pp. 8–11.
- NICHOLSON M. (1987): The new environmental age. – Cambridge Univ. Press, New York.
- PAPP J. (1988): Az Alpokalja gyilkosfűrkész faunájának alapvetése (Hymenoptera, Braconidae) I. – Savaria, a Vas megyei Múzeumok Értesítője (1981) 15: 55–66.
- PONGRÁCZ S. (1912): Magyarország Chrysopái alak és rendszertani tekintetben. – Állatt. Közlem. 11: 161–221.
- PONGRÁCZ S. (1914): Magyarország Neuropteroidái (Enumeratio Insectorum Hungariae). – Rovartani Lapok 21: 109–155.
- PONGRÁCZ S. (1936): Helyesbítések a magyar fauna jegyzékében. – Állatt. Közlem. 33: 181–192.
- PONGRÁCZ S. (1940): Adatok a Kőszegi-hegység egyenesszárnyúinak ismeretéhez. – Dunántúli Szemle 7: 297–303. (Kőszegi Múz. Közlem. [Publ. Mus. Ginsiensis] 2: 1–7.)
- PONGRÁCZ S. (1941): A Kőszegi-hegység és környékének szitakötő faunája. – Dunántúli Szemle 8: 402–406. (Kőszegi Múz. Közlem. [Publ. Mus. Ginsiensis] 2: 1–5.)
- PUNGUR J. (1900): Ordo Orthoptera. – In: Fauna Regni Hungariae, III. (Arthropoda). K. M. Természettudományi Társulat, Budapest, pp. 3–16.
- RÉZBÁNYAI L. (1969): Új araszolólepke (*Hydrelia testacea* Don.) Magyarországon. – Folia Ent. Hung. (n. s.), 22: 255–256.
- ROTARIDES M. (1931): A lősz csigafaunája, összevetve a mai faunával, különös tekintettel a szegedvidéki löszökre. – A szegedi Alföldkutató Bizottság Könyvtára, VI. Szakosztály., A., Állattani Közlem. 8., Szeged.
- ROTHER L. (1867): Verzeichniss der Macrolepidopteren, welche in der Umgebung Oberschützens gefunden wurden. – Programm der öff. ev. Schulanstalten zu Oberschützen, 1866/67, Wien 4: 27–31.
- SÁRINGER Gy. (1966): Revision und Ergänzungen zum Homoptera Teil des Werkes „Fauna Regni Hungariae”. – Folia Ent. Hung. 19: 319–373.
- SCHUBART O. (1934): Tausendfüßler oder Myriapoda I.: Diplopoda. – In: DAHL F. (szerk.) Die Tierwelt Deutschlands, Jena.
- SOÓS Á. (1938a): A magyarországi tőzegmoha-lápok fonálférgeiről I. – Állatt. Közlem. 35: 61–83.
- SOÓS Á. (1938b): Die Bohrfliegen des historischen Ungarns I. Subfamilia: Trypetinae. – Fragm. Faun. Hung. 1: 5–8.
- SOÓS Á. (1940a): Über die Nematoden eines neuen, bisher unbekannten Sphagnum-Vorkommens. – Fragm. Faun. Hung. 3: 17–18.
- SOÓS Á. (1940b): A magyarországi tőzegmoha-lápok fonálférgeiről II. – Állatt. Közlem. 37: 71–91.
- SOÓS Á. (1940c): Beiträge zur Kenntnis der Moosbewohnenden Nematoden Ungarns I. – Fragm. Faun. Hung. 3: 68–71.
- SOÓS Á. (1941): Über die acalypteren Musciden Ungarns I. – Állatt. Közlem. 38: 170–176.
- SOÓS Á. (1943): Über die acalypteren Musciden Ungarns II. – Állatt. Közlem. 40: 68–77.
- SOÓS Á. (1946): Die acalypteren Musciden des Karpatenbeckens III. (7. Megamerinidae, 8. Psilidae, 9. Tanypezidae, 10. Trichoscelidae, 11. Anthomyzidae, 12. Perisclidae, 13. Astiidae, 14. Aulacogastridae, 15. Curtonotidae, 16. Camillidae). – Fragm. Faun. Hung. 9: 2–10.
- SZALAY L. (1940): Adatok a Kőszegi-hegység százlábú (Chilopoda) faunájának ismeretéhez. (Beiträge zur Kenntnis der Chilopoden-Fauna des Kőszeger Gebirges). – Vasi Szemle 7: 93–96. (Kőszegi Múz. Közlem. [Publ. Mus. Ginsiensis] 2: 1–4.)
- SZALAY L. (1942): Beiträge zur Kenntnis der Diplopoden-Fauna des Kőszeger Gebirges (Adatok a Kőszegi-hegység ezerlábú (Diplopoda) faunájának ismeretéhez). – Mat. Term.tud. Ért. 61: 400–415.

- SZALAY L. (1943): A Kőszegi-hegység ezerlábú (Diplopoda) faunájának ismertetése (Notes sur les Diplopodes de la Montagne de Kőszeg). – Dunántúli Szemle 10: 139–143. (Kőszegi Múz. Közlem. [Publ. Mus. Ginsiensis] 2: 1–5.)
- SZALAY L. (1944): Beiträge zur Kenntnis der Diplopoden- und Chilopoden-Fauna Ungarns. – Fragm. Faun. Hung. 7: 59–60.
- SZÉKESSY V. (1937): Érdekes bogárlelet az Irottkőről. – Vasi Szemle 4: 349–353.
- SZÉKESSY V. (1938–1940): Die Staphyliniden des historischen Ungarn I–VII. – Fragm. Faun. Hung. 1: 37–42., 75–78.; 2: 1–4., 17–20., 33–36., 49–52.; 3: 49–59.
- SZELÉNYI G. (1938): List of Chalcid and Proctotrupoid flies collected in the Carpathian Basin. – Fragm. Faun. Hung. 1: 56–57.
- SZENT-IVÁNY J. (1937): Kőszeg vidékének lepke-faunája I. Nagylepkék - Macrolepidoptera. – Vasi Szemle 4: 365–380. (A Kőszegi Múzeum Közleményei [Publ. Mus. Ginsiensis] 1: 1–16.)
- SZENT-IVÁNY J. (1938a): Neue entomofaunistische Angaben aus Ungarn. – Fragm. Faun. Hung. 1: 81–82.
- SZENT-IVÁNY J. (1938b): Beiträge zur Kenntnis der Apterygoten Fauna des Karpatenbeckens. – Fragm. Faun. Hung. 1: 90–93.
- SZENT-IVÁNY J. (1939a): Kőszeg vidékének lepke-faunája II. Apró lepkék (Microlepidoptera) – 1. Fényiloncák (Pyalidae). – Vasi Szemle 6: 78–84. (A Kőszegi Múzeum Közleményei [Publ. Mus. Ginsiensis] 2: 1–6.)
- SZENT-IVÁNY J. (1939b): Das Kőszeger Gebirge (Westungarn) als Treffpunkt mediterraner, alpiner, karpathischer und pontopannonischer Elemente. – VII. Int. Kongr. Ent. Berlin, 1938, pp. 432–436.
- SZENT-IVÁNY J. (1940a): Adatok a kőszegvidéki ugróvillás rovarok (Collembola) ismeretéhez. – Dunántúli Szemle 7: 423–439. (A Kőszegi Múzeum Közleményei [Publ. Mus. Ginsiensis] 2: 1–17.)
- SZENT-IVÁNY J. (1940b): Neue lepidopterologische Angaben aus Ungarn. – Fragm. Faun. Hung. 3: 75–79.
- SZENT-IVÁNY J. (1941a): Neue Formen und Fundorte von Lepidopteren im Karpatenbecken. – Fragm. Faun. Hung. 4: 97–106.
- SZENT-IVÁNY J. (1941b): Neue Angaben zur Verbreitung der Pseudoscorpione im Karpatenbecken. – Fragm. Faun. Hung. 4: 85–90.
- SZENT-IVÁNY J. (1943): Depressarien-Angaben (Lepidoptera) aus der Sammlung des Ungarischen National-Museums I–II. – Fragm. Faun. Hung. 6: 31–32, 98–101.
- SZÉP R. (1891): Die Molluskenfauna der Umgebung von Güns. – Malakol. Bull. N. F. 11: 27–41.
- ULBRICH E. (1904): Adalék Vas megye lepke-faunájához. – Rovartani Lapok 11: 8–10.
- VÁNGEL J. (1905a): Adatok Magyarország rovarfaunájához. I. Odonata. Szitakötők. – Rovartani Lapok 12: 12–14.
- VÁNGEL J. (1905b): Adatok Magyarország rovarfaunájához. I–IV. Lepidoptera. Lepkék. – Rovartani Lapok 12: 32–35., 48–52., 71–74., 112–118.
- VÁNGEL J. (1905c): Adatok Magyarország rovarfaunájához III. Hymenoptera I–II. – Rovartani Lapok 12: 143–147, 165–168.
- VÁNGEL J. (1906): Adatok Magyarország rovarfaunájához. – Rovartani Lapok 13: 10–42.
- VARGA L. (1936): Mohalakó kerekesszék (Rotatoria) Kőszeg környékéről. – Vasi Szemle 3: 381–389.
- VÉRTESI P.-né (1981): Chernel István. – Vasi Életrajzi Bibliográfiák, Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely, 5: 1–111.
- VIG K. (1997): A Nyugat-magyarországi-peremvidék állattani kutatásának rövid története. – Vasi Szemle 51: 267–284.
- VISNYA A. & WAGNER J. (1936): Kőszeg és környékének Mollusca-faunája. – Vasi Szemle 3: 276–291.
- VISNYA A. (1935): Egy 130 év óta lappangó rovarfaj. – Vasi Szemle 2: 45–52.
- VISNYA A. (1936): További molytetvek Kőszegről és vidékéről. – Vasi Szemle 3: 116–117.
- VISNYA A. (1938): Vízipoloskák Kőszeg vidékéről. – Vasi Szemle 5: 167–175. (A Kőszegi Múzeum Közleményei [Publ. Mus. Ginsiensis] 1: 1–9.)

- VISNYA A. (1939): Sphagnum-folt a Kalaposkőn. – Vasi Szemle 6: 346–347.
- VISNYA A. (1940): Vergleichung zwischen Aleurochiton pseudoplatani Visnya und Aleurochiton forbesii (Ashm.) (Homoptera, Aleurodina). – Folia Ent. Hung. 5: 133–134.
- VISNYA A. (1941a): Vorarbeiten zur Kenntnis der Aleurodiden-Fauna von Ungan, nebst systematischen Bemerkungen über die Gattungen Aleurochiton, Pealius und Bemisia (Homoptera). – Fragm. Faun. Hung. 4(Suppl.): 1–19.
- VISNYA A. (1941b): A gigantic species of Aleurodidae (Homoptera) from greenhouse-orchideas. – Folia Ent. Hung. 6: 4–14.
- WAGNER J. (1930a): Újabb adatok a Dunántúl puhatestű-faunájához. – Állatt. Közlem. 27: 167–172.
- WAGNER J. (1930b): Malakozoologische Mitteilungen aus West- und Südungarn. – Zool. Anz. 86: 309–319.
- WAGNER J. (1935): Magyarország Valloniái. [Die Vallonien Ungarns]. – Mat. Term.tud. Értesítő 53: 701–716. [717–718.].
- WAGNER J. (1939): Zwerformen von Unio crassus Retzius aus Ungarischen Bachen. – Fragm. Faun. Hung. 2: 10–12.

History of the faunistic exploration of the region of Kőszeg and Szombathely (from the beginning until 1950)

KÁROLY VIG

This is the first summary evaluating the zoological research in the Alpine Foothills, West Hungary, from the historical point of view. Based on a complete list of available zoological publications, faunistic exploration of the region of Kőszeg and Szombathely is described from the beginning until 1950.

Two main historical periods can be distinguished in this part of zoological research, which are divided by the start of activities of ALADÁR VISNYA, founder of the Kőszeg Museum. Important scientists of the first period are KÁLMÁN CHERNEL, ISTVÁN CHERNEL, and ALFONZ FREH. Organisation of faunistic investigations was initialised by ALADÁR VISNYA in the second period. A complete bibliography of zoological literature of the region is given.